

Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme

*Necmettin ÖZERKMEN**

1. Dünya Ölçeğinde Bir Değişim Olarak Küreselleşme: Tanım ve Yaklaşımlar

Kökene çok eskilere gitmekle beraber; 1980'li yıllardan bu yana büyük bir hız kazanarak; ekonomik, teknolojik ve toplumsal alanlar başta olmak üzere, pek çok alanı etkisi altına alan değişimler, yeni bir sürecin de başlangıcını oluşturmuştur. Bütün bu değişim sürecine yaygın kullanımı ile "küreselleşme" adı verilmekte ve ulusal ekonomilerin artan ölçüde birbirine bağımlılığı olarak tanımlanmaktadır (Ekin, 1999: 50).

Uluslar arası Para Fonu (IMF), küreselleşmeyi "teknolojinin hızlı ve geniş bir alana yayılması, uluslar arası sermaye akışı ve mal ve hizmetlerin sınır ötesi ticaretinin çeşit ve hacminin artmasından kaynaklanan ve ülkelerin dünya çapında artan ekonomik bağımlılığı" olarak tanımlamaktadır (Breitenfellner, 1997: 17). Yukarıdaki tanıma yakın bir tanımla Campbell, küreselleşmeyi "üretim faktörleriyle mal ve hizmetlerin giderek artan hareketliliğinden kaynaklanan sınır ötesi karşılıklı bağımlılık ve hatta bütünleşme" olarak söz etmektedir (Campbell, 1994: 11).

Bauman'a göre küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kurlsız ve kendi başına buyruk doğasıdır. Yani, bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun ve bir idari büronun

* Yrd. Doç. Dr. Necmettin Özerkmen. Ankara Üniversitesi Dil- Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

yokluğudur. Küreselleşme diğer bir ifadeyle Jowitt'in kitabının başlığı "yeni dünya düzensizliği"dir (Bauman, 1999: 69).

Küreselleşme sürecinin toplumsal sonuçlarını açıklamak için en çok başvurulan kavramlar "belirsizlik, düzensizlik, güvensizlik, eşitsizlik, risk, kaygı ve toplumsal çözülme"dir. Esasen bu kavramlar sadece içinde yaşadığımız son yirmi yıl için değil, bütün modern zamanlar için ve her dönem için varolmuş ve endüstri uygarlığı büyük çapta bu kavramlar üzerinde gelişmiştir. Son zamanlarda Sovyetlerin çözülmesi ve bloklar arasındaki duvarların yıkılmasıyla ivme kazanan küreselleşme süreci, toplumsal sonuçları açıklamak için başvurulan kavramları, tarihte görülmedik bir biçimde küresel düzeye taşımıştır. Diğer bir ifade ile ulusal ekonomilerin birbirleriyle bütünleşme girişimlerine paralel bir biçimde, toplumsal sorunlar da küreselleşmiş ve büyük ölçüde bu sürecin sonuçlarından yoğun bir şekilde etkilenmeye başlamıştır.

Küreselleşme olgusunun toplumsal sonuçlarını değerlendiren düşünür, yazar ve akademisyenler arasında bir uzlaşmadan söz etmek de mümkün değildir. Held, McGrew, GoldHatt ve Perraton' a (1999: 3- 10) bakarak, küreselleşme olgusuna yaklaşımları "aşırı küreselleşmeciler (hyperglobalist), "kuşkucular" (skeptical) ve "dönüşümcüler" (transformationalist) olarak sınıflamak mümkündür.

Aşırı küreselleşmeciler: Bunlara göre endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir. Bundan böyle küresel piyasa, hükümet politikalarının yerini almaktadır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Diğer bir söyleyişle, küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek bir rasyonaliteye işaret etmekte; politika ve politikacıların önemi azalmaktadır (Giddens, 1999: 56). Diğer taraftan aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğunu ve yeni toplumsal örgütlenme biçimlerinin belirmeye başladığını söylemektedirler.

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşme sürecinin küresel ekonomide kaybedenler kadar kazananları da yarattığına inanmaktadırlar. Yani, bir taraftan geleneksel merkez- çevre yapısının yerine geçen "yeni bir işbölümü" yükseliyor; fakat öte yandan da Kuzey ve Güney yarımküre arasında "artan bir anokranizmin" varlığına dikkat çekiliyor. Küreselleşme, kazanan ve kaybeden arasındaki kutuplaşmayı, küresel ekonomik düzen içinde bir birine bağlayıp hafifletilebilir. Ancak, Neo- Marksistler ve Radikaller için böyle bir "iyimser yaklaşım" değişim değildir. Onlara göre küresel kapitalist ekonomi, hem uluslar arasında hem de ulusların kendi içinde eşitsizlikler yaratmaktadır.

Birçok neo- liberal yada aşırı küreselleşmeci için küreselleşme, "ilk gerçek küresel uygarlığın habercisi" olarak görülmektedir. Bu bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, küresel düzeyde kültürel karışım (hypredization), küresel yayılma ve küresel yönetim (global governance institutions) kurumlarının doğuşu, köklü bir biçimde "yeni dünya düzenin" delilleri ve ulus devletin sonu olarak yorumlanmaktadır.

Küreselleşme karşıtları: Kuşkucular olarak da anılan bu grup Giddens'ın belirttiği gibi küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadırlar (Giddens, 1999: 56). Onlara göre, içinde yaşadığımız dünyada hiçbir şey yeni değildir; dolayısıyla küreselleşme de yeni bir süreç değildir. Bu grubun bazı üyeleri, küreselleşme sürecini, kapitalizmin savaşı olmayan yeni işleyiş mantığı yada "jeo- ekonomik emperyalizm" olarak değerlendirmektedir (Gerbier, 1999: 105). Bunun yanında Chomsky küreselleşmeyi, kar peşinde koşan mega işletmelerin, totaliter kurumların tiranlığı olarak nitelemiştir (Sainath, 2003).

Kuşkuculara göre küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar yada bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirecektir. Neo liberallerin aksine, küresel bir uygarlık değil, saldırgan milliyetçilik, etniklik ve kökten dincilik doğacaktır. Ayrıca, küreselleşme sürecinin karşısında gelişen bölgeselleşme, küreselleşmenin bir ara istasyonu değil, tersine küreselleşmenin alternatifidir.

Dönüşümcüler: küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı ekonomik, siyasal ve toplumsal değişmelerin arkasındaki ana devindirici güç olarak görmektedirler (Giddens, 1999: 55). Artık önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni küresel Pazar oluşmuştur. En önemlisi, ekonomi giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmektedir. İletişim devrimi sayesinde anında ve hızlı haberleşme olanağına eriştiğimizden bu yana eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler arası etkileşim başlamıştır.

Dönüşümcüler, ulus- devlet hükümetlerinin otorite ve güçlerini yeniden yapılandırdıklarını kabul ederken, ulus devletin "sonunun geldiği iddiasını ve hiçbir şey değişmedi" tezlerini kabul etmemektedirler. Sonuç olarak, aydınlanma düşüncesi ile modernitenin bir türevi olarak değerlendirilen (McGrew, 1999: 62), küreselleşme süreci, ulus- devlet yapılarını yeniden yapılandırmaktadır.

2. Küresel Düzeydeki Ekonomik Eşitsizlikler

Bugün küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonucu, dünya ölçeğinde ve ülkelerin kendi içinde yarattığı toplumsal adaletsizlik veya eşitsizliktir. Aslında eşitsizlik insanlığın tarihsel/ toplumsal gelişiminin

sonucu ortaya çıkmış bir olgu. Bu bakımdan eşitsizlik, kapitalist üretim biçiminin doğasında varolan bir özellik ve sadece küreselleşme süreci ile ortaya çıkmış yeni bir olgu değildir. Ancak, küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet, zaten varolan eşitsizliği, rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin çok daha fazla açılmasına yol açmıştır.

Genelde ekonomistler sermayenin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının yararlarını vurgulayarak, küreselleşmenin olumlu yönlerini öne çıkarırken, bunun sosyal maliyetini göz ardı etmektedirler (Rodrik, 1997: 31). Diğer taraftan, ücret ve diğer ödemelerin belli bir seviyeyi geçmesinin rekabete zarar verdiği düşüncesi oldukça yaygındır. Yani rekabet edebilmek için emek maliyetlerinin azaltılması gerekir. Bu mantık içinde küreselleşmeden yarar görenler olduğu gibi zarar gören bölgeler ve kesimler vardır. Bugün dünyanın değişik bölgeleri arasında eşitsizlikler derinleşmekte ve artmaktadır. Örneğin, en gelişmiş 7 ülke, dünya nüfusunun % 11'ini oluşturmaktadır; fakat bu ülkeler tüm dünya GSMH' sının üçte ikisini yaratmaktadır (De Benoist, 1996: 120). Ayrıca dünya yüzündeki 358 milyarderin mal varlığı 2.3 milyar insanın mal varlığından fazladır. Bir başka çarpıcı örnek, New York kenti tek başına tüm Sahra Altı Afrika ülkelerinden daha fazla elektrik tüketmektedir.

Küreselleşmeyle beraber eşitsizliğin hem ulusların kendi içinde ve gruplar arasında, hem de ülkeler arasında arttığı sıklıkla dile getirilmektedir (Amin, 1999: 13 ; Chossudovsky, 1999: 15; Lee, 1996; Maning, 1998: 133). Yine Birleşmiş Milletler'in (UN, 1999) yılı İnsani Kalkınma Raporu'na (HDR) göre, bugün dünya gelir dağılımı piramidinde ilk yüzde 20'ye giren yüksek gelir grubu ülkeler, dünya gelirinin yüzde 86'sını almaktadır. Ayrıca, bu en zengin yüzde 20 aynı zamanda, dünyadaki toplam ihracatın yüzde 82'sini, doğrudan yabancı yatırımların yüzde 68'ini ve dünya telefon hatlarının yüzde 74'ünü almaktadır. Buna karşılık, yoksul ülkelere yaşayan ve en düşük gelir grubunu oluşturan yüzde 20 ise her bir sektörde yaklaşık yüzde 1'ini almaktadır.

Gelir dağılımı bakımından, en zengin yirmiyeye giren dilim ile en yoksul yüzde yirmilik dilime giren ülke arasındaki mesafe, 1960'da 30'bir iken; 1997'de 70'de bire çıkmıştır. HDR'ye göre 1980- 1996 yılları arasında sadece 33 ülke GSMH'da yıllık yüzde 3'lük bir büyüme gerçekleştirmiştir. Buna karşılık çoğunluğunu Afrika ülkeleri ile eski doğu bloğu ülkelerinin oluşturduğu 59 ülkede GSMH gerilemiştir (Bozkurt, 2000: 96). Bu duruma göre, küreselleşme süreci bir yandan zenginlik yaratırken, diğer taraftan da bazı gelişmekte olan ülkeleri marjinalleştirme tehdidi ile karşı karşıya getirmektedir (Short, 1999: 6).

Yine ülkeler arasında karşılaştırmalı olarak yapılan değerlendirmelere bakıldığında, eşitsizlik sorununun çok daha ciddi boyutlara ulaştığı açıkça görülmektedir. BM'in (HDR) İnsani Gelişme Raporu'na göre, ekonomik

küreselleşme süreci, zengin ve fakir ülkeler arasındaki farklılığı derinleştirerek arttırmaktadır. Buna göre, en fakir ülkeye kıyasla en zengin ülkede kişi başına düşen ortalama gelir 1985 yılında 76 kat fazla iken, bu fark, 1997 yılında 228 kata yükselmiştir (Ferkiss, 2000).

Bir başka açıdan, 1997 yılı itibariyle ülkelerin en zengin yüzde 20'si uluslar arası üretimin yüzde 86'sına sahip olurken, en fakir yüzde 20 ancak %1'ine sahip olmuştur. Yine, en zengin yüzde 20 uluslar arası üretimin yüzde 82'sini gerçekleştirirken, en fakir yüzde 20 ise ancak yüzde 1'ini gerçekleştirebilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar bakımından ise en zengin yüzde yirmi yatırımların yüzde 68'ini gerçekleştirirken, en fakir yüzde 20 ancak yüzde 1'ini kendisine çekebilmiştir (Ülsever, 1999). Bu rakamların anlamı, ülkelerin en zengin yüzde 20'si ile en fakir yüzde 20'si arasında uluslar arası üretim, yatırım ve ticaret açısından ciddi derecede farklılıkların olduğudur. Diğer taraftan, elde edilen son bilgilere göre, dünyada 89 ülke bugün on yıl öncesine bakıldığında, ekonomik olarak çok daha kötü durumdadır (Smith; Brecher, 2000). Bu bağlamda, ekonomik küreselleşme sürecinin en temel sorunu "ekonomik eşitsizlik" olarak karşımızda durmaktadır. Kısacası, dünyamız yoksulluk denizinde refah adacıklarından oluşan bir manzara sergilemektedir (Mazur, 2000).

Eşitsizliğe bir başka örnek, (UN) Birleşmiş Milletlerin son İnsani Gelişme Raporu (HDR)'una göre, ekonomik küreselleşme sürecinin yarattığı kazançların ve kayıpların paylaşımı bölgesel bloklar, devletler, şirketler, toplumlar ve bireyler arasında adaletli dağılmamaktadır. Buna göre Dünya'da en zengin 200 insanın sahip olduğu servetin, 2 milyar insanın sahip olduğu gelirden daha fazla olması çok çarpıcıdır (Mazur, 2000).

Bugün küresel ekonomi, sanayileşmiş ülkelerin, uluslar arası sermayenin ve özellikle küresel şirketlerin kuralları belirlediği ve piyasaları biçimlendirdiği adaletsiz bir yapılanma içerisindedir. Ticaret ve yatırım etkinliklerinin büyük çoğunluğu sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Küresel şirketler dünya ihracatının üçte birine hakim durumdadırlar. Yine, Dünya'nın en büyük 100 ekonomisi içerisinde 51 tanesini küresel şirketler oluşturmaktadır. 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların %80'i sadece 20 ülkeye yöneliktir ancak bu ülkeler arasında Çin büyük bir pay elde etmiştir (Mazur, 2000).

Mazur'a göre, artan ekonomik küreselleşmenin dünya ekonomisinde adaletli bir büyüme yaratmadığı çok açıktır. Buna göre 1980- 1996 yılları arasında sadece 33 ülke toplam ulusal üretimdeki büyümeyi yıllık % 3 oranında tutabilmiştir. Buna karşın 80 ülke büyüme oranlarında on yıl veya daha uzun bir zaman dilimine göre gerilemeler kaydetmiştir (Mazur, 2000). Yine 1980- 1997 yılları arasında sadece 20 ülke ortalama olarak %4'ün üzerinde ekonomik büyüme gerçekleştirirken, 79 ülke %3'ün altında kalmış

ve 59 ülkede negatif büyüme göstermiş ve ekonomik olarak küçülmüştür (Ülserver, 1999).

Dünya Bankası'nın Küresel Ekonomik Görünüşler 2000 (Global Economic Prospects 2000) Raporunda gelişmekte olan ülkelerde toplam ulusal üretimin 1987- 1996 yılları arasında yılda %3'den fazla artış göstermesine karşın, günde 2 ABD Dolarından daha az kazanarak yaşamını sürdüren insan sayısının 2.5 milyardan 2.7 milyara yükseldiği bildirilmektedir. Yine aynı raporun tahminine göre, temel eğilimlerde bir değişiklik olmazsa, 2008 yılında da yaklaşık 2.7 milyar insan günde 2 ABD Doları kazançla yaşamını sürdürecektir (Saul, 2000).

Esasen ticaret ve yatırım bakımından uluslar arası bütünleşme sürecini, 20.yüzyılın son 10 yılında büyük ölçüde tamamlarken, en önemli değişim sermaye piyasalarının entegrasyonunda yaşanmaktadır. Bugün artık küresel ekonomi içerisinde uluslar arası fon yöneticileri, uluslar arası bankalar, uluslar arası spekülâtörler, küresel şirketler, ulus devletler ve sayıları milyonlara varan bireysel yatırımcılar, küresel piyasalarda her gün bir trilyon Amerikan dolarını aşan para alınıp satılmaktadır (Giddens, 2000: 22). Diğer bir ifade ile "para"nın üretken ekonomi (reel sektör yaptırımları) içindeki fonksiyonu azalırken, küresel sermaye (mali sermaye) işlemlerinin hacminde büyük artış görülmektedir. Bu değişim, son yirmi yıl içerisinde küresel sermaye işlemlerinin dünya üretimine oranı 15 katından 78 katına yükselmiş; bu oranlara göre de dünya ekonomisi "sanal" bir ekonomi (Breitenfellner, 1997) niteliği kazanmıştır. Gerçekte üretken bir ekonomik aktivite olmadığı halde, sanal düzeydeki mali hareketlerle canlı bir ekonomi varmış gibi göstermektedir.

Küreselleşmenin getirdiği kazançlar ve kayıplar arasındaki dengesizliğin yanı sıra, ekonomik küreselleşmenin yaratacağı kazanımların maliyetinden fazla olacağı bir başka önemli tartışma konusudur. Küreselleşme sürecinde kazançların fazla olacağını iddia edenler, dönüşümün maliyetlerinin olacağını, ama kaybedenlerin kayıplarının zamanla kazananlar tarafından karşılanacağını ve sonunda küresel toplumun bütünüyle gelişme eğilimi içerisine gireceğini savunmaktadırlar (Eddy, 1996). Halbuki, içinde yaşadığımız dünyanın ekonomik ve sosyal sorunları dengeleyen eğilimlerin henüz ortaya çıkmadığı ve gelecekte de çıkacağına dair belirtilerin olmadığı görülmektedir. Bu bakımdan, günümüzde hızla yaygınlık kazanan eşitsizlik, işsizlik, dışlanma ve ümitsizlik gibi sonuçlar, gelecek açısından ciddi ölçüde yaşanılacak bir belirsizliğin ve kaosun işaretleri gibi algılanmaya başlanmıştır.

3. Küreselleşmenin İstihdam Üzerindeki Etkileri

Ekonomik küreselleşme, bireyler ve toplumlar için gelişme ve refah artışı sembolü olarak sunulmaktadır ancak özellikle gelişmekte olan

ülkelerde emek unsuru açısından "dibe doğru yönelen yarış" (race to the bottom) (Smith; Brecher, 2000) niteliği göstermektedir. Gerçekten de küresel sermayenin ve küresel şirketlerin kurulları belirleyerek piyasaları biçimlendirdiği adaletsiz bir yapılanma içerisinde, emek faktörü düşük ücretler ve sosyal maliyetler üzerinden gerçekleşen bir rekabet sürecinin unsuru olmuştur.

Ülkeler arasında adaletsiz ekonomik büyümenin yanı sıra diğer önemli bir sorun, istikrarsızlık ve krizlere bağlı olarak ekonomik büyüme oranlarında ortaya çıkan yavaşlamadır. Özellikle uluslar arası finansal sermayenin kısa dönemli ve sınır ötesi hareketliliğinden kaynaklanan istikrarsızlıklar ekonomik büyüme oranlarını olumsuz yönde etkilerken, dolaylı olarak da istihdam hacminde daraltıcı etki yapabilmektedir. Genel olarak son on yıllar içinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen düşük ekonomik büyüme oranları (Mazur, 2000) sonunda gerçek ücretlerde gerilemeye, işsizliğin yapılaşmasına ve çalışan kesimlerin güvensizlik içerisine düşmesine yol açmaktadır. Örnek olarak, önce Meksika'da başlayan ve sonra da Asya, Rusya ve Latin Amerika'ya yayılan son ekonomik kriz, ücretlerin yaklaşık %30 oranında gerilemesine neden olmuş ve işsizliğin yapılaşma tehlikesini arttırmıştır. Ayrıca Asya, Afrika, Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde bir yandan düşük verimlilik, işsizlik ve kayıt dışı ekonomi yapısal sorunlar olarak çözüm beklerken, diğer yandan gerçek ücretlerde düşüşler devam etmektedir.

Diğer taraftan IMF'nin dayattığı programların uygulanmasına bağlı olarak temel sosyal hizmetlerdeki kısıtlamalar sosyal kurumların yetersizliği nedeniyle kriz ve kriz sonrasında bu hizmetlere en çok ihtiyaç duyan nüfus kesimlerinin yoksullaşma sürecini hızlandırmış ve sorunu derinleştirmiştir. Özetle, krizin yarattığı ekonomik ve sosyal yüklerin toplum tarafından paylaşılmasında kesimler arasında ciddi adaletsizlikler olmuştur. Diğer bir ifade ile, uluslar arası sermaye, borç veren ülkeler ve küresel şirketler krizin getirdiği sarsıntıyı çalışan nüfusa göre daha hafif ve kısa sürede atlatabilmişlerdir. Ama gelişmekte olan ülkeler, örneğin Endonezya'da 1996 yılında %7.5 olan işsizlik oranı 1997 yılında %9.7'ye ve 1998 yılında da yaklaşık %16'ya yükselmiştir. Bunun yanında işsizlik yardımının olmadığı Endonezya'da kayıtlı sektörlerden çıkarılan ve işsiz kalan insanlar mecburen kayıt dışı sektörlerle kayarak, bu sektörlerde düşük ücret ve kötü koşullarda çalışan insanların yoksulluk düzeyini daha da düşürmüşlerdir. Ayrıca kriz nedeniyle Singapur ve Malezya'da da işsiz kalan Endonezyalı işsizler göz önüne alındığında, Endonezya'da fakirlik oranının %10'dan %15'e yükseldiği tahmin edilmektedir. Tayland'da ise krizin ilk altı ayında işsizlik oranının %50 artarak işsiz sayısının 1.5 milyona ulaşması ve görece olarak refah düzeyi daha yüksek olan Kore'de de 1996 yılında %2 olan işsizlik oranının

1998 yılında %9'a yükselmesi (Chan, 1999), ekonomik ve özellikle sosyal sorunların çözümü açısından büyük zorluklar yaratmıştır.

Ekonomik küreselleşme ile beraber, Latin Amerika 1980 ve 1990 yılları arasında önemli darboğazlar ve krizler geçirmiştir. Latin Amerika'da kısa dönemli sermaye hareketleri önemli ekonomik istikrarsızlıklar, krizler yaratmış ve emek kötü çalışma koşulları içerisinde korumasız ve düşük ücretle yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. Örneğin, 1996'da Meksika'da yaşanan ekonomik kriz sonrasında özellikle ABD'nin desteği ve uluslar arası sermayenin geri dönüşü ile yeniden canlanırken, küçük işletmelerin canlanması mümkün olmamış ve (NAFTA) Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması'ndan bu yana Meksikalı işçiler satın alma güçlerini %25 oranında kaybetmişlerdir (Mazur, 2000). Bütün bu gelişmeler içinde Afrika kıtası ise halen nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılama mücadelesi vermektedir. Asya kıtasına bakıldığında ise Asya krizi ile başlayan sarsıntının ekonomik ve sosyal yüklerinin henüz hafiflediğini ileri sürmek mümkün değildir. Krizi yaşayan Asya ülkeleri ve Rusya küresel ekonomi içerisinde yeniden yapılanmaya yönelirken ciddi sosyal çöküntüler yaşamaya devam etmektedir. Çin ise büyük bir Pazar olmanın avantajını kullanarak, uluslar arası sermayenin ve siyasetin desteğini alarak ayakta kalmaya ve küresel ekonominin yarattığı ekonomik ve sosyal yükleri taşımaya çalışmaktadır.

4. Küreselleşmenin İşgücü ve Sendikalar Üzerine Etkisi

21 .yüzyılın başlarında küreselleşme sürecine paralel olarak yaşanan bu olumsuz gelişmeler, dünya nüfusunun önemli bir bölümü ciddi sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Küresel yoksulluk her geçen gün daha fazla şiddetlenmekte ve yaklaşık 1.2 milyar insan bugün ciddi derecede yoksulluk içinde yaşamaktadır (Smith; Brecka, 2000). Yine Dünya Bankasının raporuna göre 2000 yılında daha 200 milyon insan günlük bir Amerikan dolarından az gelir sağlayarak, mutlak yoksulluk içerisinde yaşamaya mahkum olacaktır (Mazur, 2000).

Gelişmekte olan ülkeler açısından çalışma hayatının gelişimini olumsuz yönde etkileyen en önemli öge ise otoriter iktidarlardır. Bu tür iktidarlar uluslar arası rekabet sürecinde ücretlerin ve özellikle çalışma haklarının gelişmesini engelleyici rol oynayarak, emek üzerinden haksız rekabet yaratmaktadırlar. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerde işgücünün önemli bir bölümü yasal güvencelerin olmadığı yada oldukça zayıf olduğu tarım sektöründe, tarım dışı küçük işletmelerde ve kayıt dışı sektörde istihdam edilirken, işgücü piyasasında oluşan fazlalık çalışma standartlarının gelişmesini engelleyici rol oynamaktadır. Bu yapı içinde, otoriter iktidarlar bir yandan bu ülkelerde çalışma hayatının yeniden yapılanmasını

zorlaştırırken, diğer yandan ekonomik küreselleşme çalışma hayatında yapısal dönüşümün gerçekleşmesini imkansız hale getirmektedir.

Küreselleşme sürecinin, kaynakların daha iyi kullanılmasını, ekonomik etkinliği ve yüksek seviyede büyümeyi teşvik ettiği şeklindeki iddiaların yanında işsizliği arttırdığı (Somavia, 1999) ve sendikaların rekabet gücünü kırdığı şeklindeki iddialar da mevcuttur (Armbruster; Sandoval, 1999). Yaratılan yeni işlerin niteliğine bakıldığında, bunların geçmişin endüstri işlerinden farklı ve süreklilikten uzak olduğu görülmektedir. Geçmişte genellikle bir kez öğrendikten sonra yaşam boyu sürdürülen iş anlayışı, günümüzde giderek artan bir biçimde gerilemektedir. Diğer taraftan, gittikçe artan küresel rekabet baskısı karşısında, yeni çalışma biçimlerinin (esnek-part time) artışına tanık olunmaktadır. Özellikle bu sözü edilen süreksiz çalışma biçimleri, işçinin yaptığı işinin geleceğine güvenle bakmasını engellemektedir. Örneğin, 1996'da İngiltere'de işgücünün sadece %57'nin full time kalıcı işlerde çalıştığı ifade edilmektedir (Grint, 1999: 385). Ayrıca, gerileyen karlar, örgütlerin esnek biçimde yeniden yapılanması, ileri teknoloji kullanımı, artan işsizlik ve süreksiz yeni istihdam şekilleri gibi küreselleşme ile ortaya çıkan, zaman zaman küreselleşmeyi etkileyen, zaman zaman da onun sonuçlarından etkilenen gelişmeler, bugün emeğin pazarlık gücünü büyük ölçüde kırmaktadır.

Yine ekonominin yapısal değişimine bağlı olarak işgücünün talep yapısında da farklılaşma ve olumsuzluklar yaşanmaktadır. Bu bakımdan nitelikli işgücü için küresel işgücü piyasası her geçen gün biraz daha genişleyerek seçeneklerini arttırırken, niteliksiz işgücüne olan talebin hızla daralması, bu tür işgücünün küreselleşme sürecinden doğmasına, yoksullaşmasına ve büyük bir hayal kırıklığına neden olmaktadır. Bu arada, dünya nüfus artışının %95'inin yoksul ülkelerde gerçekleşmesi (Martin; Schumann, 1997: 36), dünya toplumunun büyük bir bölümünün dışlanma, yoksulluk ve ümitsizlik içine düşmesini beraberinde getirirken, sorunun çözümünü de imkansızlaştırmaktadır.

Özellikle komünist bloğun çöküşü sonucu, serbest kalan ülkelerin de piyasa ekonomisine geçmeleri, Çin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkelerin dünya piyasalarına katılmasıyla beraber büyük bir işgücü piyasası oluşmuştur (Eddy, 1996: 486- 491). Artık milyarlarca insanı içeren küresel bir emek piyasasından söz edilmektedir. Bu piyasa tamamen sermayenin küresel düzeyde akışkanlık kazanması sonucu oluşmuştur (Breitenfellner, 1997: 536). Ancak, küresel finans sermayesi küreselleşirken, emeğin küreselleşmesi sağlanamamıştır. Hatta sınır ötesi mobilitenin hukuki ve kurumsal engellerinin bir çoğunun kaldırıldığı AB'de bile emeğin hareketliliğinde beklenenin gerisinde kalmıştır (Campbell, 1994: 75).

Bazı gözlemciler göre "dünya iş yapmak için en düşük fiyatları vererek bütün işgüçlerini birbirleri arasında rekabete yönelten ulusların büyük bir pazarı haline gelmiştir". Küresel rekabetin artmasının dünyada işçi standartları ve daha düşük ücret için baskı yaratacağı ve bunun birbirleriyle ilişkili üç yolla gerçekleşeceği üzerinde durulmaktadır.

İlk olarak, yoğun rekabet, işletmelerde istihdam seviyesi, koşulları ve ücretler üzerine ters etki yaratacak; dolayısıyla maliyetleri düşürme stratejisine yol açacaktır. Bu şirketleri yeniden yapılandırma, küçültme ve toplu pazarlıkta izlenen katı tutum, dolaylı olarak daha düşük maliyetli alanları yatırımları yöneltme ile gerçekleştirilecektir.

İkincisi, işçinin pazarlık durumunun zayıflatılmasıyla gerçekleştirilecektir. İşverenler üretimi farklı ülkelere yönlendirerek yerli işçiyi ulusal sınırlar ötesindeki işçilerle kolaylıkla ikame edebilirler (Eddy, 1996: 491- 492). İkame edilebilirlik sonucunda işçilerin pazarlık gücü erimekte, çalışma koşullarının pazarlıkla belirlendiği durumlarda işçiler daha düşük ücret ödeneklere razı olmaktadır (Rodrik, 1997: 19).

Üçüncüsü, ulus devletin düzenleme kapasitesinin zayıflamasıdır. Küreselleşme hükümetleri geri çekilmeye ve toplumsal yükümlülüklerini azaltmaya zorlamaktadır. Rekabet nedeniyle ulus devlet ve ulusal politikalar yerli ve çalışanlara uygun koşullar hazırlamak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla küreselleşen sermaye ve piyasa karşısında ulus devletin önemli ölçüde güç kaybetmesi en çok emeği etkilemektedir.

Küreselleşmenin olumlu etkilerinin aksine, ülkeler arasındaki eşitsizlik ve yoksullaşma daha da artmaktadır. Ayrıca, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere yoksulluğun yeni biçimleri ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da "toplumsal dışlama ve Amerika'da "Alt sınıfın bölünmesi" olarak bilinen olgu yoksulluğa mahkum olmuş kesimleri ifade etmektedir. Bunun yanında, gömen işçiler (çoğunluğu kaçak), politik sığınmacılar ve iç karışıklık ve savaş nedeniyle evlerinden ayrılanlar yoksulluğun diğer bir boyutuna işaret etmektedirler (ILO, 1994: 20).

Küreselleşmenin istihdam ve emek üzerinde olumsuz etkilerinin yanı sıra, en olumsuz sonuçlarını sendikal hareketin baskı altına alındığı yapılanmalarda göstermektedir. Bu bağlamda, en çarpıcı örnek, yoğunlaşan uluslar arası rekabete paralel olarak sayıları hızla artan serbest ticaret bölgeleridir. ILO'nün 27 milyon işçinin istihdam edildiği 850 serbest ticaret bölgesinde yaptığı araştırmada, bu bölgelerde özgür işçi sendikalarının ve asgari çalışma standartlarının ciddi ölçüde sınırlı olduğu belirlenmiştir. Üstelik bu bölgeler de çalışan işçilerin önemli bir bölümü gelişmekte olan ülkelerde istihdam edilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde de istihdam koşulları farklılaşmamaktadır (Mazur, 2000). Kuşkusuz bu yapılanma uluslar

arası sendikal hareketin güçlenmesini engellemeden de öte, uluslar arası rekabetin aslında korumasız emek üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir.

Diğer taraftan, küreselleşme sendika liderleri tarafından sendika tarihi boyunca sendikalara yöneltilen en büyük saldırı olarak da nitelendirilmektedir (Breitenfellner, 1997: 540). Genellemenin mümkün olmasa bile tüm batılı ülkeler için sendikaların önemli ölçüde üye kaybına uğradığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda birçok ülkede durgunluk aşamasına girmesine karşılık (Baswell- Stevis, 1997), son yirmi yılda OECD ülkelerinde sendika üye sayısı %36'dan %27'ye düşmüştür.

Sendika üye sayılarının düşmesinin nedeni küreselleşmenin yanı sıra, II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik gelişmeler, üretim yöntemlerindeki değişimler, yeni teknolojiler, devletin değişen rolü, işverenlerin yönetim anlayışındaki değişimler, istihdamın sektörel dağılımındaki gelişmeler, standart dışı çalışmanın yaygınlaşması gibi istihdam yapısında ortaya çıkan değişimler kadın işgücünün artışı, genç işgücünün artan önemi ve işgücünün nitelik seviyesindeki değişimler gibi işgücünün yapısındaki değişimler de yer almaktadır (Selamoğlu, 1995: 1).

Bütün bu gelişmelere ve sonuçlarına bakıldığında, içinde yaşadığımız küreselleşme sürecinde temel sorun, bu sürecin ekonomik boyutu ön plana çıkarken, sosyal boyutu göz ardı etmesidir. Diğer bir deyişle, uluslar arası sermayenin ve küresel şirketlerin kuralları belirlediği ve piyasaları biçimlendirdiği dünya ekonomisinde sosyal politikaların ve maliyetlerinin sorumluluğunu üstlenen bulunmamaktadır. Sonucu ne olursa olsun anlayışı ile ekonomik gelişme hedeflenirken, sosyal gelişmenin ve adaletin göz ardı edilmesi eşitsizlik, yoksulluk ve dışlanma sorunlarının uluslar arası boyut kazanmasını sağlamaktadır. Bunlara bağlı olarak, eğitim ve sağlık alanlarında sorunlar yaşanmakta, doğanın dengesi bozulmakta, çevre sorunları ağırlaşmakta, uluslar arası çalışma standartları aşınmakta, gerçek ücretlerde gerilemeler gözlenmekte çocuk işçi istihdamı artmakta, işten çıkarmalar yoğunlaşmakta, sosyal huzursuzluk ve şiddet körüklenmektedir (Selamoğlu, 1995).

Sonuç olarak, küresel toplum açısından kabul edilmesi gereken gerçek, küreselleşme sürecinde sadece ekonomik büyümeye dayalı yapılanmanın yetersiz olduğudur. Özellikle işsizlik, yoksulluk, adaletsizlik, eşitsizlik, dışlanma ve çevre gibi ekonomik sosyal ve siyasal nitelikli sorunların yoğun olarak çözüm beklediği gelişmekte olan ülkelere ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal refahın sağlanamaması ve refah dağılımının adaletli gerçekleşmemesi uluslar arası ölçekte ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Bu arada Türkiye, genelde küreselleşmeden, özelde ise Asya krizinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Krizin ilk ortaya çıktığında ve hatta Rusya'ya kadar yayıldığında, "bize bir şey olmaz" diyen ekonomiden sorumlu

yöneticilerin söylediklerinin aksine, kısa bir süre sonra ülkemiz de krizden çok derin bir biçimde etkilenmiş ve çok sayıda işletme kapanmış ve işsizler ordusuna yeni işsizler katılmıştır.

Sonuç

Küreselleşme, içinde bulunduğumuz dünyanın yaşamakta olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak, bu olgunun getirdiği yapısal değişimlerin kimlerin yararına, kimlerin zararına işlediği konusunda ortak bir görüş, fikir birliği ve kabul yoktur. Küreselleşmeyi şiddetle savunanlar olduğu kadar bu olguya tamamen karşı olanlar ve temkinle karşılayanlar da vardır.

Ancak, şu ana kadar ortaya çıkan gelişmelere bakıldığında durum hiç iç açıcı değildir. Daha çok küreselleşmenin ekonomik boyutu (sermaye, mal ve hizmetler) büyük bir serbestlik kazanırken, emek boyutu unutulmuş ve yerleşmiştir. Diğer bir ifade ile küreselleşmenin insani boyutu, sosyal boyutu göz ardı edilmiştir. Bu haliyle küreselleşme, dünya ölçeğinde uluslar arasında gelir dağılımı bakımından büyük eşitsizlikler ve adaletsizlikler yaratmıştır. Bu adaletsiz büyüme, neredeyse dünyanın 3/4'ünü yoksullaştırmış, içinden çıkılmaz borç batağı içinde ekonomik krizlere mahkum etmiş; dünya ölçeğinde, özellikle de gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde istihdamı olumsuz yönde etkileyerek işsizliği artırmıştır. Yoğun ve yaygın işsizlik küresel düzeyde açlık ve yoksulluk olgusunu gündeme getirmiş, 1.2 milyar insan ciddi düzeyde yoksulluğun pençesine itilmiştir. Diğer taraftan, küreselleşme ile beraber uygulanan "esnek üretim" çalışan kesimleri sendikasız ve sosyal güvenceden yoksun düşük ücretlerle çalışmaya mahkum etmiştir. Dünya ölçeğindeki bu adaletsiz, eşitliklessiz rekabet emek üzerinden yürütülmektedir.

Sonuç olarak, bu adaletsiz gelişim, işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik, dışlanma ve çevre gibi ekonomik, siyasal ve sosyal nitelikli sorunları daha da arttırmış, yaygın bir kaygı ve ümitsizlik yaratmıştır. Dünya ölçeğinde yaygınlaşan sorunlar; çalışma standartlarının aşınması, gerçek ücretlerde gerileme, çocuk istihdamının artması, işten çıkartmaların yoğunlaşması, sosyal huzursuzluk ve şiddetin büyümesi olarak özetlenebilir. Bu haliyle küreselleşme, ne insan hakları, ne demokrasi nede dünya ölçeğinde bir ekonomik bütünleşme getirebilir. Bunu sadece, dağılma, parçalanma, kaos ve büyük bir hayal kırıklığı denebilir. Her zaman yaptıkları gibi böl, parçala ve yönet! Eşitsizliğin yapısı daha da keskinleşmiş, zengin daha zengin, fakir daha fakir olmuştur.

Dünya ölçeğindeki gelir dağılımı adaletsizliği, istihdam yapısındaki bozukluk, işsizlik, yoksulluk ve açlık sorunlarını çözmek için uluslar arası düzeyde yetkilerle donatılmış "küresel toplum" örgütü oluşturulmalıdır. IMF, Dünya Bankası, gibi ekonomik örgütlerin kredi verme kuralları, çok

uluslu şirketlerin keyfi ve tek yanlı kurallarına göre değil gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu kadar insani boyutu da dikkate alınarak, daha adil bir gelir dağılımı, sürdürülebilir bir kalkınma modeli geliştirilmelidir. Aksi halde dünya eskisinden de çok adaletsizliğin, eşitsizliğin, işsizliğin, yoksulluğun, açlığın, hoşgörüsüzlüğün, çatışmanın, şiddetin ve terörün yer aldığı belirsizlik ve kaosun içine girecektir. Dünya barışı, insan hakları ve demokrasi için bu şarttır.

KAYNAKÇA

Amin, S. (1999) Küreselleşme Çağında Kapitalizm, Sarmal Yay. İstanbul

Armbruster, S. R. (1999) Globalization and Cross Border Labour Organizing, Latin American Perspectives, March, Vol: 105, Issue, 2

Bauman, Zygmunt (1999) Küreselleşme (Toplumsal Sonuçları), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Baswell, T. Ve Stevis, D. (1997) "Globalization and International Labour Organizing, Work and Occupations", Vol: 97, Issue 3, Aug

Breitenfellener, A. (1997) "Global Unionism: A Potantial Player", ILR, Vol 136, Num4

Campbell, D. (1994) "Foreign Investment Labour Immobility and the Quality of Employment", ILR Vol 133, Num 2.

Champbell, D. (1994) "Foreign Investment Labour Immobility and the Quality of Employment" ILR, Vol 133, Num 2

Chan, C. (1999) "Globalization's Shadow"; UN Chronicle; Vol:36; Issue: 3; New York

Chossudovsky, M. (1999) Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çivi Yazıları, İstanbul

Eddy, L. (1996) Globalization and Employment: Is Anxiety Justified?" International Labor Review Vol. 135, No. 5, November 26

Ekin, N. (1999) Küreselleşme ve Gümrük Birliği, İstanbul Ticaret Odası Yayın No= 1999- 47, Güncelleştirilmiş II. Baskı, İstanbul

Ferkiss, V. (2000) "Globalization: Myth, Reality, Problems"; America; Vol: 182, Issue: 5;19,New York

Gerbier, B. (1999) Kapitalizmin Bugünkü Aşaması Olarak Jeo-ekonomik Emperyalizm, Küreselleşme mi, Emperyalizm mi? Piyasa Efsanesinin Çöküşü, Der: F. Başkaya, Ütopya Yay. Ankara

Giddens, A. (1999) Küreselleşmenin İnkilemleri, Sosyal Demokrat Değişim Dergisi

Giddens, A. (2000) Elimizden Kaçıp Giden Dünya. Alfa Yayıncılık, İstanbul

Grint, K. (1999) Çalışma Sosyolojisi, Alfa Yayınları, İstanbul

Held, D. ve McGrew, A. ve Goldblatt, D. ve Perraton, J. (1999) Global Transformations: Politics, Economics and Cultures, Polity Pres. Chambridge

ILO (1994) "Defending Values, Promoting Change Social Justice in Global Economy; An ILO Agenda, Geneva"

Manning, C. (1998) Does Globalization Undermine Labour Standards? Lessons From East Asia, Australian Journal of International Affairs, Vol, 52, Issue 2

Martin, H. P. Ve Schuman, H. (1997) Globalleşme Tuzağı, Ümit Yayınları, Ankara

Mazur, J. (2000) "Labour's New Internationalism"; Foreign Affairs; Vol: 79, Issue: 1; New York; 31 January

McGrew, A. (1999) A Global Society? Modernity and Its Futures, Open University, Polity Pub. Chambridge

Rodrik, D. (1997) "Has Globalization Gone Too Far?" California Management Review, 39(3)

Sainath, S. An Interview with Noam Chomsky. İnternet adresi: <http://www.twinside.org.sg>

Shorth, C. (1999). The Meaning Of Globalization for Development Policy, Transnational Social Policy, Edit. C. J. Finer, Blackwell Publisher, UK "

Smith, B. J. (2000) "What's Next in the Debate on Globalization"; Advertising Age; Midwest Region Edition; Vol: 71; Issue: 12; Chicago

Somavia, J. (1999) Decent Work for All in A Global Economy: An ILO Perspective, to the Third WTO Ministerial Conference in Seattle

UN (1999), Human Development Report

Ülsever, C. (1999) "Seattle- Ankara Arası Köprü Kurulsa"; Hürriyet Gazetesi, 4 Aralık